

RODZINA ZASTĘPCZA FORMĄ KOMPENSACJI SIEROCTWA

Słowa kluczowe: rodzina zastępcza, kompensacja, sieroctwo, rodzina niepełna

Nie od dziś wiadomo, że rodzina to pierwsze i podstawowe środowisko życia dziecka. To tutaj dziecko uczy się ról, które będzie pełnić w przyszłości, kiedy samo będzie rodzicem. W rodzinie realizowane są funkcje opiekuńczo-wychowawcze, zaspokajane są potrzeby dziecka, sprawiające, że czuje się ono kimś ważnym, kochanym i niezastąpionym.

Niestety wśród nas jest wiele dzieci, które z różnych przyczyn nie mogą mieszkać z obojgiem biologicznych rodziców od urodzenia aż do pełnoletności.

Może to być spowodowane śmiercią rodzica, rozwodem, separacją, samotnym wychowywaniem dziecka patologią czy destrukcją rodziny.

Ważnym problemem w pedagogice wydaje się być zjawisko narastającego ciągle sieroctwa nie tyle naturalnego, co społecznego i możliwości jego kompensacji.

Za „sierotę społecznego uznaje się dziecko, które jest pozbawione naturalnego środowiska rodzinnego, nie utrzymujące z nim systematycznego kontaktu i przebywające pod stałą lub okresową opieką całkowitą poza rodziną własną” (Maciaszkowa 1996/97 s. 291).

Kompensacja natomiast oznacza „złożony proces uzupełniania, wyrównywania braków oraz zastępowania deficytów rozwojowych, narządów i przystosowania się na innej drodze” (Matyjas 2003 s. 147). Działania kompensacyjne wiążą się z przejściowymi lub stałymi zaburzeniami układu rodzina – szkoła – środowisko i polegają m.in. na zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych i uczuciowych, potrzeby poczucia bezpieczeństwa, przynależności, stabilizacji i innych.

W przypadku sieroctwa kompensacja będzie oznaczała zastępowanie dziecku sierocemu rodziny naturalnej innymi formami zastępczego rodzicielstwa.

Szczególne miejsce zajmują tu rodzinne formy opieki całkowitej nad dzieckiem sierocym a wśród nich rodzina zastępcza, która zaraz po adopcji jest najbardziej cenioną formą opieki nad dzieckiem pozbawionym rodziny naturalnej.

Powstaje ona, gdy małżeństwo lub osoba samotna bierze na wychowanie nie więcej jak troje dzieci, ale w przeciwieństwie do adopcji między opiekunami a dziećmi nie występują skutki prawne. D. Lalak, T. Pilch piszą: „jest to forma całkowitej, okresowej opieki dla dzieci opuszczonych, pozbawionych opieki rodzicielskiej, które z powodu przeszkód prawnych (rodzice pozbawieni władzy rodzicielskiej) lub wieku (dzieci starsze) nie mogły być przysposobione” (Lalak, Pilch 1999 s. 242).

Rodzina zastępcza jako forma kompensacji sieroctwa ma uzupełnić wszelkie straty związane z niemożnością wychowywania się w rodzinie biologicznej. W związku z tym ma ona: stworzyć w domu atmosferę wzajemnego zaufania, zrozumienia i życzliwości; zapewnić dziecku bezpieczeństwo i opiekę lekarską, racjonalne żywienie, odpowiednią odzież i kulturalne warunki życia codziennego; umożliwić dziecku systematyczne uczęszczanie do szkoły i motywować je do nauki i zdobycia zawodu; zapewnić dziecku warunki wszechstronnego rozwoju osobowości, kształcenie umiejętności i nawyków pracy, rozwijać wrażliwość estetyczną; przygotować dziecko do życia społecznego i udzielać pomocy w starcie do samodzielnego życia (Maciaszkowa 1991 s. 125-126).

Do tej formy opieki możemy się odnieść jako do środowiska wychowawczego służącego możliwościom kompensacyjnym w związku ze szkodami wywołanymi brakiem normalnie funkcjonującej i spełniającej swoje zadania własnej rodziny dziecka.

Zastanawiam się nad pytaniami: czy rodzina zastępcza może spełniać rolę kompensacyjną? Czy może ona być widziana jako środowisko kompensacji braków opieki i wychowania powstałych w rodzinach niepełnych, patologicznych lub w sytuacjach życia i rozwoju dziecka poza rodziną własną?

Potrzeba wyjaśnienia powyższych problemów, oparta została głównie na osobistych doświadczeniach pedagogicznych zdobytych na drodze praktycznego sprawowania opieki zastępczej nad kilkorgiem dzieci sierocych, gdzie mój codzienny kontakt z dziećmi pozwolił na zetknięcie się z wieloma różnymi zachowaniami i reakcjami dziecka, umożliwił także podejmowanie różnorodnych działań mających na celu kształtowanie i przekształcanie jego postaw, zwalczanie trudności szkolnych i wychowawczych.

Oprócz własnych przemyśleń, wnioski nasunęły się w oparciu o rozmowy z kilkoma innymi zaprzyjaźnionymi opiekunami zastępczymi.

Rodzina zastępcza niewątpliwie stanowi jedną z najbardziej cenionych form opieki, ponieważ stwarza najbardziej optymalne warunki wychowawcze, które w najwyższym stopniu zbliżają ją do warunków panujących w rodzinach naturalnych.

Jednakże, kandydaci na opiekunów zastępczych, zanim podejmą się trudnego zadania opieki nad dzieckiem sierocym, powinni przede wszystkim pamiętać o tym, że decyzja o opiece zastępczej ma wpływ nie tylko na

życie opiekunów zastępczych i ich rodziny, ale także na życie dziecka, którym się zaopiekują, nie należy, więc takich działań podejmować zbyt pochopnie.

Stelmaszuk uważa, że „podstawowym obowiązkiem rodziny zastępczej jest zaspokajanie potrzeb dziecka przyjętego pod opiekę i nie tyle ma „zastępować”, co „uzupełniać” i wspierać jego rodzinę naturalną” (Stelmaszuk 2000 s. 111).

Oderwanie dziecka od korzeni, może powodować szereg różnych silnych reakcji emocjonalnych. Wśród nich mogą wystąpić: „smutek, poczucie osamotnienia i opuszczenia, poczucie winy i obarczanie siebie odpowiedzialnością za utratę rodziny, wrogość, lęk o przetrwanie, wstyd, itp. (Stelmaszuk 2000 s. 108-109).

Problemy dotyczące kontaktów z rodziną biologiczną dziecka stanowią jedną z najtrudniejszych grup problemów, z jakimi mogą się spotkać opiekunowie zastępczy.

Rodzice biologiczni (poza niektórymi wyjątkami) mają prawo odwiedzać swoje dzieci.

Dla rodziców zastępczych jest to trudny etap w sprawowaniu przez nich opieki nad dzieckiem sierocym. Każdy kontakt z rodziną biologiczną powoduje zazwyczaj u dziecka ogromny stres i różne reakcje emocjonalne od agresji, po zamykanie się w sobie, bierność, rezygnację, apatię.

Dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych bardzo często potrzebują wsparcia i pomocy specjalistów. Niestety częstym zjawiskiem jest brak należytego oparcia w psychologach i psychoterapeutach specjalizujących się w pracy z dziećmi przebywającymi w opiece zastępczej. Wynika to z faktu, że takich specjalistów jest po prostu niewiele.

Inną grupą problemów są trudności wychowawcze i szkolne. Do rodzin najczęściej trafiają dzieci zaniedbane środowiskowo i edukacyjnie, opóźnione, wymagające ciężkiej i długotrwałej pracy oraz wielu wyrzeczeń ze strony nowego opiekuna.

W tym trudnym zadaniu zwykle rodzinę powinni wspierać nauczyciele, specjaliści z poradni psychologiczno-pedagogicznych, pracownicy ośrodków pomocy społecznej. Jednakże w rzeczywistości jest tak, że opiekunowie zastępczy często muszą radzić sobie sami z ogromem problemów, ponieważ nauczyciel w szkole ma zbyt dużo uczniów, a poradnie i ośrodki mają zbyt mało odpowiednio przeszkolonych pracowników.

W takich trudnych sytuacjach potrzebna byłaby czasami zwykła rozmowa z innymi osobami zajmującymi się opieką zastępczą i stykającymi się, na co dzień z podobnymi problemami. Niestety nie wszystkie gminy czy powiaty widzą potrzebę tworzenia tzw. grup wsparcia, dających możliwość podzielenia się doświadczeniami.

Jeszcze inną grupę problemów stanowią kwestie związane z funkcjonowaniem własnej rodziny osoby, która podjęła się opieki nad cudzym dzieckiem.

Nowa rodzina będzie miała przecież wpływ na relacje między małżonkami, kontakty z własnymi dziećmi, relacje z bliższą i dalszą rodziną, znajomymi, przyjaciółmi.

Opieka zastępcza oznacza przede wszystkim brak czasu dla siebie i swojej rodziny, często brak zrozumienia dla takiej decyzji ze strony bliskich i otoczenia.

Sytuacja zawsze jest dodatkowo złożona jeśli rodzice zastępczy posiadają dzieci własne, które mogą się czuć odtrącone, zaniedbane czy zagrożone przybyciem nowych osób do rodziny.

Częstym zjawiskiem jest problem wyalienowania w społeczeństwie lokalnym, szykanowanie rodzin zastępczych i dzieci w nich się wychowujących, często wynikających ze zwykłej ludzkiej zazdrości i braku podstawowych informacji na temat tej formy opieki.

Niewątpliwie wszystkie wyżej zasygnalizowane problemy mają ogromny wpływ nie tylko na funkcjonowanie rodzin zastępczych już istniejących, ale także na fakt, iż ostatnio maleje zainteresowanie tą formą opieki, ponieważ praca rodzica zastępczego stanowi ogromne wyzwanie, często większe niż wychowanie swoich własnych dzieci i często przerasta możliwości niejednego opiekuna.

Podkreślić należy także, że stale wzrasta zapotrzebowanie na wyspecjalizowanych opiekunów zastępczych, co związane jest ze wzrostem liczebności dzieci potrzebujących opieki i wychowania poza własną rodziną biologiczną.

Na koniec należałoby odpowiedzieć na postawione wcześniej pytania, a mianowicie czy rodzina zastępcza może spełniać funkcje kompensacyjne i być widziana jako środowisko kompensujące braki opieki i wychowania?

Rodzina zastępcza mimo tego, że często poddawana jest słowom krytyki to niewątpliwie posiada najwięcej zalet jako forma opieki zastępczej nad dzieckiem sierocym.

Wspiera ona rozwój dziecka we wszystkich jego sferach (fizycznej, psychicznej, społecznej, kulturalnej), zaspokaja jego podstawowe potrzeby zarówno materialne jak i emocjonalne, daje możliwość zachowania równowagi psychicznej, stwarza poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji, przygotowuje do pełnienia przyszłych ról społecznych.

Tylko w rodzinie czy to zastępczej czy adopcyjnej opiekun może sobie pozwolić na poświęcenie swemu podopiecznemu większej ilości czasu, stworzenie ciepłej, przyjaznej atmosfery w domu i obdarzenie dziecka sierocego uczuciami.

Dla opiekunów zastępczych, którzy wytrwają do końca w zadaniu jakiego się podjęli największą nagrodą jest fakt, że ich ciężka praca przynosi

pozytywne efekty i daje mnóstwo satysfakcji i poczucia, że robi się coś dobrego nie tylko dla siebie, ale i dla drugiego człowieka.

Streszczenie

Ważnym problemem w pedagogice wydaje się być zjawisko narastającego ciągle sieroctwa nie tyle naturalnego, co społecznego i możliwości jego kompensacji.

W przypadku sieroctwa kompensacja będzie oznaczała zastępowanie dziecku sierocemu rodziny naturalnej innymi formami zastępczego rodzicielstwa.

Rodzina zastępcza niewątpliwie stanowi jedną z najbardziej cenionych form opieki, ponieważ stwarza najbardziej optymalne warunki wychowawcze, które w najwyższym stopniu zbliżają ją do warunków panujących w rodzinach naturalnych.

Wspiera ona rozwój dziecka we wszystkich jego sferach (fizycznej, psychicznej, społecznej, kulturalnej), zaspokaja jego podstawowe potrzeby, daje możliwość zachowania równowagi psychicznej, stwarza poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji, przygotowuje do pełnienia przyszłych ról społecznych.

FOSTER FAMILY AS A FORM OF COMPENSATION OF ORPHANCY

Key words: foster family, compensation, orphanacy, incomplete family

Summary

The vital problem in pedagogy is the increasing process of orphanacy – not natural one – but social and possibilities of its compensation.

In case of orphanacy compensation will mean substitution of the normal family for the orphaned child with other ways of substitution of parenthood.

The special place is represented for family forms of full care of orphaned child and among them a foster family which behind adoption is the most valuable form of child is care deprived natural family.

Foster family is undoubtedly one of the most valuable form of care, because it creates the most optimal conditions of upbringing, which are very similar with the conditions existing in natural families.

It stimulates children`s development in all spheres (physical, mental, social and cultural), it meets its basic needs, gives the chance to keep mental balance, creates the feelings of security and prepares to future social roles.

Literatura

1. Lalak D., Pilch T., (1999), (red.), Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, „Żak”, Warszawa.
2. Maciaszkowa J., (1991), Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej, WSiP, Warszawa.
3. Maciaszkowa J., (1996/1997), W sprawie sieroctwa społecznego, w: Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, nr 10.
4. Matyjas B., (2003), Kompensacja sieroctwa społecznego w działalności ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, w: W świecie dziecka osieroconego, red. A. Kalus, Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 147-161.
5. Stelmaszuk Z. W., (2000), Dziecko w rodzinie zastępczej, w: Rodzice i dzieci, pod red. Milewskiej E., Szymanowskiej A., Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa, ss. 100-114.